

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΕΛΕΥΘΕΡΝΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ
ΡΕΘΥΜΝΟ 2004

Ελεύθερα: Ιστορικές και Ετυμολογικές Επισημάνσεις

του Νικόλαου Χρ. Σταμπολίδη

Καθηγητή Κλασσικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Κρήτης

ΕΛΕΥΘΕΡΑ: Όνομα αρχαίας πόλεως της Κρήτης, η οποία βρίσκεται περίπου 25 χιλιόμετρα ΝΑ του Ρεθύμνου, 7 χιλιόμετρα από το Αρκάδι, στον σημερινό Δήμο Αρκαδίου και στην περιοχή των Κοινοτήτων Αρχαίας Ελεύθερας (πρώην Πρινέ) και Ελεύθερας Μυλοποτάμου. Πρόκειται για μια από τις σημαντικότερες πρωτεύουσες πόλεις της Κρήτης της γεωμετρικής και αρχαϊκής περιόδου (9ος – 6ος αι. π.Χ.), της οποίας η ακμή διήρκησε και στα κλασσικά, ελληνιστικά, ρωμαϊκά και παλαιοχριστιανικά – πρωτοβυζαντινά, χρόνια, όντας μια από τις επτά χριστιανικές επισκοπές (μητροπόλεις) της Κρήτης.

Οι συστηματικές ανασκαφικές έρευνες του Πανεπιστημίου της Κρήτης, που διενεργούνται στην αρχαία πόλη, κατά την τελευταία εικοσαετία, καταδεικνύουν την ύπαρξη ανθρώπινης δραστηριότητας –ενδεχομένως και κατοίκησης– ήδη από τα τέλη της 4ης /αρχές 3ης χιλιετίας π.Χ. και την ύπαρξη υλικών καταλοίπων τόσο της 3ης χιλιετίας όσο και της μινωικής και μυκηναϊκής περιόδου (2^η χιλιετία π.Χ.). Αποτελεί σήμερα τον αντίποδα των κρητικών κέντρων στην περίοδο που ακολουθεί την καταστροφή των μινωικών «κανακτόρων», δηλαδή στη διάρκεια της αυγής του ελληνικού πολιτισμού, έτσι όπως τον γνωρίζουμε από το ομηρικό έπος (9ος - 7ος αι. π.Χ.).

Σύμφωνα με τους λεξικογράφους (Στέφανος Βυζάντιος) το αρχικό όνομά της ήταν Σάτρα (αλλά και σε παραλλαγές, Σάωρος και Άωρος) και στη συνέχεια μετωνομάστηκε σε Ελεύθερα. Στον βαθμό που η μετωνομασία αυτή αντανακλά μια διαδοχική ιστορική πραγματικότητα φαίνεται πολύ πιθανόν ότι το όνομα Σάτρα αντιστοιχεί με την ονομασία της περιοχής στην εποχή του Χαλκού. Πιθανότατα προέρχεται από τους τύπους Σάταρα (άραγε η ίδια λέξη με το τοπωνύμιο Ka-ta-ra που απαντάται στις πινακίδες της Γραμμικής Β της Κρήτης;) ή Σάτυρα με συγκοπή του μεσαίου φωνήεντος.

Η θρακοπελασγική ρίζα Σατ- σημαίνει ελεύθερος, κύριος, κυρίαρχος και ανάλογη είναι η λυκιακή εκφορά της (Κσατ = ξατράπης = σατράπης) και, επομένως, η υστερότερη ονομασία της πόλης σε Ελεύθερα θα μπορούσε να θεωρηθεί ως σχετική με την προγενέστερη ονομασία της. Με την άφιξη των

δωριζών φύλων και την ανάμιξή τους με τον γηγενή πληθυσμό και τους ι-δρυτικούς μύθους που αποκρυσταλλώνονται στην αρχαϊκή περίοδο, το νέο όνομα –πάλι σύμφωνα με τον Στέφανο τον Βυζάντιο– οφείλεται στον Ελευθήρα, έναν από τους Κουρήτες, τους φύλακες δηλαδή του μικρού Κρηταγενοῦς Δία, που χτυπώντας τις ασπίδες τους στον Ψηλορείτη (την άλλοτε δασωμένη Ίδη) απέτρεψαν τον Κρόνο να ακούσει το κλάμα του μικρού και να το φάει. Η ρίζα της νέας ονομασίας της πόλης, Ελεύθ- συνδέεται έτσι με τα: ελεύθερος – ελευθερία και τόσο η γέννηση όσο και η συμβολική προστασία του νήπιου Δία συνδέεται συνεπώς τόσο με τις Ειλείθιες θεότητες (αυτές δηλαδή της απελευθέρωσης, της γέννησης και του τοκετού) όσον και με την προστασία του νεογέννητου (τις ιδιότητες αυτές έχει σήμερα στην χριστιανική λατρεία και πίστη ο Άγιος Ελευθέριος).

Ωστόσο, η ονομασία της πόλης και η ετυμολογία του ονόματός της έχει συνδεθεί ήδη από την αρχαιότητα με μια ελεύθερη, ανοιχτή, προφανώς, αρχαϊκή κοινωνία οι νόμοι (από τα ~~σπαράγματα~~ των επιγραφών που έχουν έως σήμερα διατηρηθεί) και οι πολίτες της οποίας έδειχναν ιδιαίτερη μεταχείριση σε αλλοπολίτες και ξένους πάσης φύσεως, γεγονός που οδήγησε στη δημιουργία μιας «παράδοσης» για την απελευθέρωση οποιουδήποτε πολίτη, ο οποίος κατόρθωνε να περάσει στα σύνορα της επικρατειάς της.

Eleftherna: Historical review

Professor N. Chr. Stampolidis

Eleftherna or *Eleutherna* is the name of an ancient city in Crete, located approximately 25 kilometers southeast of Rethymno and 7 kilometers from Arkadi Monastery. Today, Eleftherna belongs to the Municipality of Arkadi and to the province of Mylopotamos. It was one of the most important cities in Crete during the geometric - archaic period (9th - 6th c. BC.), with its peak stretching into the Classical, Hellenistic, Roman, early Christian and Byzantine period, being one of the seven Christian dioceses of Crete.

Excavations conducted by the University of Crete the last 20 years, provide evidence of human existence and action, dating back to the late 4th / early 3rd millennium BC., as well as finds dating back to the 3rd millennium BC., the Minoan and the Mycenaean periods (2nd millennium BC.). It is considered of great importance compared to other Cretan centers after the destruction of the Minoan "palaces" that is, during the course of dawn of Greek civilization and culture as we know it from Homeric Epos (9th - 6th c. BC.).

Some of its initial names were "*Satra*", "*Saoros*" and "*Aoros*". The root *sat-* has the meaning of being free and dominant. Later the name Eleftherna was given to the city, deriving from the words *ελευθερία* - *ελεύθερος* = freedom - free, and the same root posses *Eleuther*, the city's *heros oikistes* = its namegiving heros, one of the mythical *Kouretes*, the shield bearer companions and protectors of the newly born Zeus on Ida (Psilorites) Mountain. The various names the city used to have, seem to reflect its sequential historical reality. The etymology of all its names coincides with evidence of its written laws and documents describing a free and open archaic society, tolerant to outsiders and foreigners, a fact, which led to the creation of a "tradition": the liberation of those, who crossed the boundaries of its dominion.